

N:o 44.

Af Herr G. Bjerkander: Derom att Statens bidrag till folkskolorna måtte höjas samt dessa skolor ordnas efter folkmängden.

Oaktadt flera föregående Riksdagars erfarenhet icke är egnad att ingifva öfverdrifna förhoppningar om framgång åt den fråga, som skall utgöra föremål för denna motion, manar dock intresset för saken och öfvertygelsen om billigheten i hvad som skall föreslås, att äfventyra försöket.

Det är om folkskolan, denna grundval för både andlig och materiel bildning, om orsakerna till dess mångenstädes klena tillstånd och om medlen för dess förbättrande, som några iakttagelser skola meddelas till Riksdagens behjertande.

Betydliga uppostringar, så väl å Statens som å kommunernas sida, hafva blifvit gjorda sedan statsmagterna uttalade sitt "varde" i folkskolefrågan för öfver ett fjerdedels sekel tillbaka, och huru kommer det sig då, att resultaten icke motsvarat hvad folkbildningens vänner trott sig kunna skäligen förvänta? — Svaret på denna fråga är visserligen icke så lätt, men nog kan hvar och en, som åt saken egnat någon uppmärksamhet, lemna ett och annat bidrag härtill, och det är på denna väg som man omsider skall kunna komma till det mål man söker.

Att 1842 års skolstadga icke rönt ett så odeladt bifall som dess upphofsmän måhända beräknat, utan att den tvärtom möttes mångenstädes af icke så litet missnöje; i anseende till de betydliga kostnader den medförde, torde ännu vara i temligen friskt minne; och var det väl af denna anledning, som näst påföljande Riksdag såg sig nödsakad att anslå hälften af den personliga skyddsafgiften till kommunernas understöd för deras nybildade folkskolor. Denna hjälp dämpade väl missnöjet för en tid, men det dröjde icke länge förrän nya anslag ansågos nödvändiga, synnerligast som det befanns att de från början bestämda lönerna voro otillräckliga för personer, som straxt från första stund försatte sig i en samhällsställning, sådan som 1840 års män säkerligen icke beräknat, då de ansågo att en skollärare kunde berga sig på 200 R:dr. Man tror kanske att förhållandena, i afseende på sinnesstämningen mot folkskolan, nu mera äro helt och hållet förändrade, och att belåtenheten nu är allmän, men man misstager sig. — Kostnaderna för skolväsendets uppehållande stiga år ifrån år, ty pretentionerna växa. — De från början uppförda skolhusen utdöm-

mas, såsom icke motsvarande nutidens fordringar, och nya uppföras i deras ställe med stora kostnader. Lärarnes löner med bihang har mer än fördubblats och skolmaterielen kostar kanske tiodubbelt mot förr. Jag klandrar icke allt detta, men om jag säger, att alla dessa förökade kostnader bidragit och fortfarande bidraga till att underhålla missnöjet der det från början funnits hos en skattdragande almoge, som dessutom är nedtryckt af pålagor i oändlighet, så säger jag icke annat än sanning; och då, oakadt dessa betydliga uppföringar, resultaterna af skolans verksamhet mångenstädes äro rätt kläna, kan man icke så mycket undra på om icke sympatierna växa. Att gifva skollärarne hela skulden till bristande framgång i undervisningen, går icke alltid an, ty ofta förefinnas äfven andra orsaker: barnen äro för många; vägen för lång, hvadan skolgången bliver ojemn; fattigdom hindrar; småskolor mägta icke underhållas, hvarför a-b-c-darier upptaga tiden i folkskolan, m. m. dylikt.

Den i 1842 års folkskolestadga gifna tillåtelsen att förena flera socknar om en skola, äfvensom att få hafva flyttbara skolor, har utan tvifvel varit mycket hinderlig för skolans framgång; men detta har varit och är ännu i dag ett nödvändigt ondt som icke lär kunna häfvas förr, än Staten verksammare än hittills understödjer kommunerna i sina sträfvanden, ty att genom ett maktspråk än ytterligare betunga dessa genom påbud om skolors inrättande efter folkmängden och förbud att begagna ambulera skolor, skulle, såsom obilligt, åstadkomma mera skada än gagn för sjelfva saken, hvilken dock behöfver folkets innerliga och otvungna deltagande för att kunna hafva riktig framgång.

Det har förut flera gånger blifvit anmärkt, att anslåendet af halfva den personliga skyddsafgiften, folkskoleafgiften kallad, på sätt som skedde, var ett misstag, som verkat menligt på folkskoleväsendets utbildning inom många församlingar, som sjelfva icke velat uppföra något för sina skolor; dertill har det ledt till de största missförhållandet, i det att de rikare församlingarne, der välmågan är störst, blifvit gynnade framför de fattigare, derigenom, att i de sistnämnda en stor del af dessa personliga afgifter måste afkortas för bristande tillgång hos de skattskyldige innevånarne.

Ett annat sätt att understödja folkskolan började vid 1856—58 års riksdag och har alltsedan fortfarit, ehuru med några förändringar.

Lärarnes löner ansågos böra höjas, och för att kunna göra detta på ett sätt som väckte så litet motstånd som möjligt hos folket, påfann man att Staten skulle gifva villkorliga anslag, för att såmedelst både locka och drifva kommunerna till förnyade ansträngningar, hvilket också lyckades, åtminstone skenbart. Huru skolstyrelserna uppgjorde sina beräkningar, är icke så godt att veta, men säkert är, att en samvetsgrann skolstyrelse icke alltid var i en angenäm ställning, med rättvisan å ena sidan och församlingsintresset å den andra; har den följt den förra, så har beskyllan för liknödhet och försumlighet om kommunens rätt fått uppbäras, och har

den följt det sednare, så har Staten blifvit pungslagen, utan att det åsyftade ändamålet derföre vunnits.

Utom detta, har det ofta varit ganska svårt att fatta meningen med de rätt mycket invecklade föreskrifterna, hvadan misstydingar ofta förekommit, så att den ena skolstyrelsen tolkat författningen så och den andra annorlunda.

Att allt detta, hvar för sig och i sammanhang, verkat högst menligt, så väl på folkskolans utveckling som på moraliteten hos folket, kan väl icke förnekas, och det bör således ligga hvarje rättänkande representant om hjertat att söka ändring till en bättre sakernas ställning ju förr desto heldre, ty om man också erkänner att syftmålet med dessa vilkorliga anslag var godt, och att de äfven mångenstädes uppfyllt sitt ändamål, om icke till folkskolans förbättring, så åtminstone till förbättring af lärarnes lönevilkor, så bör man dock nu mera icke envist fasthålla en förut fattad mening, sedan genom praktiken är ådagalagdt att i det hela mera skada än gagn deraf varit följden på många ställen, hvilket, enligt hvad förut är visadt, äfven i viss mån varit förhållandet med den s. k. folkskoleafgiften, så nyttig och nödvändig den än för sin tid varit.

Sammanfattningen af hvad som nu blifvit anfördt, är, såsom hvar och en lärar hafva funnit: att folkskolan, för att kunna uppnå sin bestämmelse, måste inrättas så, att den blir tillräcklig för alla landets barn; att den för detta ändamål måste ordnas efter folkmängden; att den icke öfverhopas af a-b-c-darier; att den icke blifver så betungande för kommunerna, att hågen för densamma kallnar, utan i stället lifvas alltmer och mer; att de understöd Staten lemna måste jemnt och rättvist fördelas, så att hvarje fast skola får lika, och icke som nu bidragen bero på flera eller färre afkortningar hos de skattskyldige; än mindre på tillskrufvade kalkyler som aldrig kunna kontrolleras; att ansöknings- och pröfnings-åtgärderna måste afskaffas, och slutligen, att Staten måste frikostigare än hittills understödja folkskolan, men deremot låta den förberedande undervisningen vara folkets ensak.

Visserligen skall jag, i fråga om omfånget och sättet för Statens understöd, mötas af de vanliga inkasten: dels att, i fråga om folkskoleafgiften, det skulle vara orätt att återtaga denna som kommunerna egt till sitt förfogande i så många år och nu anse som sin obestriddliga egendom; dels, i fråga om de vilkorliga anslagen, att dessa ännu måste fortfara, för kontrollens skull, och dels, att man icke bör göra folkskolan till en Statens skola, hvilket den blefve om Staten skulle åtaga sig ett anslag, motsvarande lärarnes kontanta lön; men på dessa anmärkingar ber jag att i förväg få svara i få ord.

Hvad då först återtagandet af skyddsafgiften angår, så och då det många gånger är visadt och bevisadt, att denna på många ställen är öfverflödig för behofvet och på andra otillräcklig, och sålunda orättvist fördelad, samt att den mångenstädes lagt hinder i vägen för skolans utveckling, anser jag icke några betänkligheter böra möta för indragning af detta anslag, synnerligast om ett större och rättvisare sättet i stället, då äfven de förut gynnade böra finna sig belåtna.

Angående de vilkorliga anslagen, som skulle kvarstå för kontrollens skull, så kan, till det som förut är anfördt i afseende på detta anslag, endast behöfva tilläggas: att, då Statens hufvudsakliga åliggande är att vaka deröfver att skolan uppfyller sitt ändamål, så bör också kontrollen kunna inskränkas härtill, utan att kommunernas bidrag behöfva kontrolleras, helst sådant i alla fall är omöjligt.

Hvad nu frågan om ökad statsunderstöd för folkskolan angår och det orätta uti att göra henne till en Statens skola, så ber jag att få fästa uppmärksamhet derpå att den redan nu är en Statens skola, dels genom de bidrag Staten lemnar, och dels genom den kontroll som Staten utöfvar. Men den är på samma gång äfven kommunens skola, genom de bidrag denna lemnar och emedan det är kommunens barn som densamma begagnar. Folkskolan är således Statens och kommunernas gemensamma tillhörighet redan nu, och så bör det alltid vara; och såsom sådan bör den äfven underhållas lika af hvardera eller åtminstone något så när lika. Det är icke obilligt fordradt att Staten gör så pass uppoffring för att bibringa den egentliga allmogens barn en nödortfug bildning, då så ofantligt mycket mera består för de bättre lottades barn som kunna besöka de högre bildningsanstalterna. Man får icke glömma, att kostnaderna för desse sistnämnde sammanskjutas äfven af massorna och dertill det mesta af dem, såsom bärande det hufvudsakligaste af skattebördorna. Ett barn i dessa högre läroanstalter kostar Staten 100 R:dr och derutöfver årligen, då ett barn i folkskolan kostar 4 à 5 R:dr blott, äfven om anslagen fördubblas, och då bör icke några betänkligheter möta för bifall till en sådan förhöjning, enär det ju är folket som får betala i alla fall då folket är Staten.

Jag nämnde, att Staten och kommunen böra bidraga lika till underhåll af folkskolan, och att den förstnämndas bidrag då bör motsvara lärarnes kontanta lön. — Man tror kanske icke att den öfriga kostnaden uppgår till lika stort belopp, och det torde således vara skäl att se till huru härmed kan förhålla sig.

Ett skolhus, med tillhörande mindre byggnader efter nu varande tiders fordringar, kan icke anskaffas under 4,000 R:dr. Ränta för denna summa gör 240 R:dr R:mt

årligt underhåll af samma hus	50	”
kofoder 5 tunnor, spanmål à 14 R:dr	70	”
vedbrand	60	”
jordland jemte hägnad deromkring	60	”
skolmateriel	20	”

Summa 500 R:dr R:mt

Hvartill ännu kunde läggas: dels husens medelvärde under den tid som de kunna ega bestånd innan nybyggnad måste ske, dels fattiga barns underhåll i skolan och dels kostnaden för den förberedande undervisningen, men det anförda kan vara nog för att visa det kommunerna hafva sin dryga del, äfven om Staten bidrager till lärarens lön med 500 R:dr till hvarje fast skola, emot det att den befrias från småskolorna och återtager de förra anslagen med undantag af anslaget till medel-

lösa församlingar, hvilket torde tills vidare böra bibehållas, äfvensom anslagen till seminarierna, stipendier, inspektionen, undervisningsmaterielen och högre folkskolan.

På grund af hvad som nu blifvit anfördt, föreslås:

1:o. att Staten må indraga, så väl den halfva personliga skyddsafgiften som hittills användts af kommunerna under namn af folkskoleafgift, beräknad till 640,000 R:dr R:mt som äfven de särskilda anslagen, nemligen:

till förbättring af folkskolelärares löner	150,000	„
till småskolor	150,000	„

Summa 940,000 R:dr R:mt.

2:o. att, med bibehållande såväl af de öfriga på ordinarie stat uppförda anslagen, som det på extra stat uppförda anslaget till medellösa församlingar, Staten derjemte förbinder sig att till hvarje, i fast folkskola antagen, examinerad lärare utbetala den ordinarie lönen från 4 till 500 R:dr R:mt.

3:o. att folkskolorna ordnas efter folkmängden, så att hvarje lärare icke får flera barn än han kan väl undervisa.

4:o. att ett visst förberedande kunskapsmått måtte stadgas för inträde i folkskolan; och

5:o. att, för bestridande af dessa utgifter, på ordinarie stat måtte anslås en summa af Två Millioner R:dr Riksmünt.

Om remiss af denna motion till vederbörligt Utskott anhålles.

Stockholm den 20 Januari 1869.

G. Bjerkander.